IETS OVER DEN OUDEN HANDEL MET DE INDIANEN IN GUIANA

DOOR

DR. H. D. BENJAMINS

Aan de eigenlijke kolonisatie van de Guiana's was de oprichting van kleine handelsfactorijen voorafgegaan. Het begin van deze is obscuur, maar het ontstaan en de ontwikkeling zullen wel als volgt geweest zijn. Schepen, of liever scheepjes uit Europa zeilden een rivier op en vonden in een of ander Indiaansch dorp een goede markt voor hun ruilartikelen.

Reeds in 1580 zond een vereeniging van Zeeuwsche kooplieden schepen naar Guiana's kusten uit om handel te drijven met de Indianen. Was de verhouding vriendschappelijk dan is het waarschijnlijk, dat de Indianen den kapiteins vroegen om terug te komen omdat zij beloofden grooter hoeveelheden bijeen te brengen van de verlangde waren, aanvankelijk in hoofdzaak tabak, letterhout en hangmatten, later ook andere zaken. Veel hadden de Indianen niet aan te bieden. Het duurde dus lang vóór de schepen een noemenswaardige lading hadden. Zoo kwam men er toe op bepaalde punten aan de rivieren agenten achter te laten, die een winkel hielden en, in afwachting van de terugkomst der schepen, van de Indianen de verlangde waren opkochten.

Zulke factorijtjes — om mij tot de Hollandsche te bepalen — vond men reeds vroeg op verscheidene punten in de Guiana's: in 1580 aan de Pomeroen, in 1613 aan de Suriname-rivier, op de plek waar thans Paramaribo staat; in hetzelfde jaar aan de Corantijn een kleine nederzetting met een tabaksaanplant, die door de Span-

jaarden werd overvallen en verwoest. Iets vroeger had men zulke factorijen aan de Essequibo¹⁾

Voor de handelaars uit Europa was die ruilhandel uiterst voordeelig, want het behoeft niet gezegd, dat hetgeen de Indianen in ruil ontvingen van zeer geringe waarde was. Vóór de komst der Europeanen gebruikten de Indianen steenen werktuigen. De voornaamste ruilartikelen waren houwens, messen en bijlen en verder weinig kostbare snuisterijen, zooals kralen, spiegeltjes enz. „When Francis Sparrey [een van Raleigh's metgezellen] could buy eight Indian girls for a halfpenny knife, cutlery was very scarce”, zooals „*The British Guiana Handbook 1922*” opmerkt. Een kano of een hangmat kon geruild worden tegen een bijl, voor duizend pond letterhout werd een bijl gegeven plus eenige snuisterijen.

Toen het tot geregelde volkplantingen was gekomen, bleef de ruilhandel ²⁾ met de Indianen bestaan, maar hij kreeg een leelijk uitwas: de handel in „roode slaven”, die in Suriname lang heeft bestaan, voornamelijk wel omdat de Gouverneurs daarvan voordeelen trokken. Dit blijkt uit het artikel „Roode Slaven” in de „*Encyclopaedie van Nederl. West-Indië*”.

Voor den ruilhandel met de Indianen werden geregeld „Indiaansche cargasoenen” aangevoerd. In missiven van van Aerssen van Sommelsdijk van 7 en 22 April 1686, medegedeeld door G. P. Rouffaer in „*Bijdragen tot de Taal-, Land- en Volkenkunde van Ned. Indië*”, 7e volgr. IV, wordt een lange lijst gegeven van de zaken, die voor den Indiaanschen handel noodig waren, en van Aerssen legt er daarbij den nadruk op wat *niet* gezonden moest worden omdat de Indianen daarvan niet gediend waren.

¹⁾ Zie over de oudste vestigingen: Fred. Oudschans Dentz „*Suriname vóór de verovering door Abraham Crynssen*” in de „*Bijdragen en Mededeelingen van het Historisch Genootschap*”, Deel XXXIX (1918) en de daarvermelde litteratuur. — Voor de oude Engelsche vestigingen het onlangs verschenen, voortreffelijk gedocumenteerde boek van James A. Williamson „*English Colonies in Guiana and on the Amazons 1604—1668*”, Oxford University Press, 1923.

²⁾ Zie over dien handel ook P. M. Netscher's „*Geschiedenis van de koloniën Essequibo, Demerary en Berbice*”, 's Gravenhage 1888, blz. 91/92.

De ruilhandel en ook de handel in roode slaven werden gedreven door middel van de zoogenaamde „bokkenruylders” of „zwervers”, later ook door de „posthouders” of „uitleggers”.

In een Fransch boekje, dat ik in „*De West-Indische Gids*” van Juli 1922 (4e jg. blz. 170 vlg.) heb besproken: „*Lettres, écrites d'un Fils à son Pere, au sujet Du Voyage de Surinam*”, enz. Imprimé l'an 1739, maakt de schrijver, die tusschen 1734 en 1739 in Suriname is geweest, melding van een „stommen handel” over land van de planters in Suriname met de Brazilianen. Hij schrijft:

„Cette Colonie est frontiere du Brésil d'une part; qui en est une dans le même Continent sous la domination du Roi d'Espagne; il se fait à ce que l'on m'assure icy un Commerce prohibé par terre entre les Planteurs de cette Colonie & les Habitants du Brésil qui est très considerable, mais la maniere avec laquelle cela ce fait m'a parû assez singuliere pour vous en marquer les circonstances que j'en ay appris très positives, je ne vous ay rien marqué par mes précédentes qui ne soit conforme à la plus exacte vérité, j'en useray de même à l'avenir, puis que je ne me propose d'autre retribution que de vous faire plaisir & de vous procurer quelque recreation en lisant mes Lettres à tems perdu. Voicy mon cher Pere de quelle maniere se fait ce Commerce entre nos Planteurs & ceux du Brésil.

Les personnes qui font ce Commerce ne se voyent jamais, ils conviennent par Lettres du tems & du Lieu où les uns vont mettre en terre une certaine quantité d'effects de la valeur d'iceux, & du tems que les autres doivent les aller deterrer, cela a lieu seulement entre les Habitans des dites deux Colonies de Surinam & du Brésil pour les effects venant d'Europe; Ce Commerce procure dans cette Colonie de Surinam des Especies en or & en argent d'Espagne à nos Planteurs en quantité, & ensuite les dites Especies viennent insensiblement icy au fort.

Quand les effects sont enterrés d'une part à l'endroit convenû, on va de l'autre part aussi enterrer la valeur convenüe à un autre endroit distant à l'ordinaire d'une

journée de chemin d'un endroit à l'autre toujours sur les, frontieres des deux Colonies; Les dits endroits sont très bien designés par l'eloignement de certains arbres; Les choses restent sur ce pied la dit on ordinairement d'un à trois jours, & le jour indiqué on va de part & d'autre en plein jour pour chercher les effects reciproques que l'on amene chez soy sans crainte des marechaussées, car on ne les connoit pas dans ce pays cy.

On m'assure que ces honnettes fripons sont de fort bonne foy entre eux, & qu'il est très rare qu'il survienne entre eux aucun different, ils remplissent reciproquement très ponctuellement ce à quoy ils se sont engagés, ils échangent ainsi leurs effects comme de la main à la main, puis qu'ils vont le même jour chacun de leur côté chercher leurs effects, & s'il arrive quelque effect manquant ils se joignent & s'en font reciproquement raison de bonne foy, on voit faire ce Commerce avec plaisir, bien qu'il soit defendû par les Souverains, mais Monsieur nôtre Gouverneur n'en fait faire aucune recherche; Il en resulte effectivement un bien general dans toute cette Colonie de Surinam".

Trots al de details, en misschien juist om die details, ziet het relaas er erg verdacht uit. In den tijd waarin de brieven geschreven zijn stond Brazilië niet onder de heerschappij van Spanje, maar van Portugal. Het verbod „par les Souverains" zal wel eenzijdig geweest zijn, n.l. van Portugeesche zijde. Of de handel in den tijd waarop de schrijver doelt werkelijk gedreven is en op de aangegeven wijze is aan twijfel onderhevig. Een reis „par terre" — waarmede moet bedoeld zijn langs de rivieren — naar Brazilië was te bezwarend om daarvan groote winsten te verwachten. Wat reizen naar de zuidgrens van Suriname beteekenen leeren de in het begin dezer eeuw ondernomen expedities. Dat men overigens in die dagen niet terugdeinsde voor reizen naar het binnenland blijkt wel uit het artikel van J. W. IJzerman in het „*Tijdschr. v. h. Kon. Nederl. Aardrijksk. Genootschap*", 2e serie, dl. XXVIII, 1911, blz. 648, getiteld „*Twee reizen van Paramaribo, een naar de Parima in 1718 en een naar de Boven-*

Corantijn in 1720", ofschoon het aan twijfel onderhevig is of juist *deze* reizen wel hebben plaats gehad ¹⁾).

Bij Hermann Wätjen „*Das holländische Kolonialreich in Brasilien*“, den Haag en Gotha, 1921, vond ik op blz. 304 een mededeeling over den smokkelhandel van de Portugeezen in de eerste jaren van de Braziliaansche onderneming met de kustforten van Parahyba, Rio Grande en met het eiland Itamaracá:

.... „Hier stellten sich 1634 zum erstenmal auch portugiesische Händler ein. Spätabends oder in der Nacht segelten sie nach dem Eiland hinüber und boten den Holländern Tabak und Zucker an, trotzdem Albuquerque bei Todesstrafe jeglichen Verkehr mit dem Feinde untersagt hatte. Gewöhnlich wurde die Ware in der Nähe der holländischen Posten niedergelegt, den Wachen ein Lichtsignal gegeben, und dann verschwanden die dunklen Gestalten, so rasch sie gekommen waren. An derselben Stelle deponierten in der folgenden nacht Soldaten der W. I. C. die von den Portugiesen gewünschten Handelsartikel. In ähnlicher Weise spielte sich der Tauschverkehr zwischen beiden Gegnern in den nördlichen Kapitanien ab. Doch war äusserste Vorsicht geboten. Nie durfte ein einzelner Musketier den Zucker von dem be-

¹⁾ In de Journalen der Gouverneurs, vooral van de beide de Cheusses (1728—1734 en 1734—1735) en van Joan Raye (1735—1737) vindt men telkens melding gemaakt van passen aan „ruylders“ om in de Corantijn en de Orinoco te gaan „negotieeren“. Het vermoeden is gewettigd, dat het den „ruylders“ vooral te doen was om „roode slaven“ te verkrijgen. In dit verband is het misschien van belang mee te deelen dat ik, met de zeer gewaardeerde hulp van Dr. J. de Hullu, op het Rijksarchief een onder het bestuur van Johan Mahony uitgevaardigd placaat vond van 20 Februari 1717 „tot verbot om aan de Indiaanen eenige Cargozen in avans meede te geven, Interdict aan de ruylders, de Indiaanen te gemoet te gaan, om met dezelve te negotieeren, alvorens sij aan Paramaribo zijn geweest, van hare komst kennis te aan den Heer Gouverneur te hebben gegeven en permissie bekoomen om te negotieeren, alsmede order, aan die geene die eenige uytstaande schulden onder de Indiaanen hebben om dezelve aan Arnoldus Voltelen op te geven met specificatie waarin de Cargozen bestaan.“

Misschien heeft men in dit placaat een poging te zien om de Indianen te beschermen tegen de ruylders.

zeichneten Platze holen, sobald derselbe in der kampfeszone lag. Denn die Portugiesen benutzten derartige Gelegenheiten gern zu Überfällen, und mancher Holländer hat mit seinem Leben dafür büßen müssen, dasz er vertrauensselig in die Falle gegangen war".

Zijn de mededeelingen van den Franschen briefschrijver juist, heeft men hem, lichtgeloovig als hij was, niet iets op de mouw gespeld, dan zou honderd jaar later een soortgelijke smokkelhandel tusschen Suriname en Brazilië over land zijn gedreven. Het was dan geen handel met de Indianen, zooals de ruylders dreven, maar zonder de hulp van de Indianen was hij onmogelijk.

Bij andere oude schrijvers over Suriname vind ik niets vermeld van dien handel. Daarom wil ik hier het een en ander aanhalen uit een in 1922 verschenen uitgave van de Hakluyt Society, getiteld: „*Journal of the Travels and Labours of Father Samuel Fritz in the River of the Amazons between 1686 and 1743*”, translated from the Evora MS and edited by the Rev. Dr. George Edmundson.

De vertaler laat aan het journaal een inleiding voorafgaan. Hoofdstuk IV daarvan handelt over „the Manaos and the River of Gold”. Christoval d’Acuña¹⁾, die in 1639 Teixeira’s expeditie op de Amazone vergezelde, vertelt van de „village of gold” en van den Indianenstam der Managus. Fritz „die vijftig jaren later schreef, noemde den stam de Manaves.

„De Indianen, die Acuña Managus en Fritz Manaves noemde, waren — zegt Dr. Edmundson — de Manaos der Portugeesche schrijvers. Zij waren de overheerschende stam aan de Boven Rio Negro. Alle schrijvers uit den tijd, waarover wij handelen en gedurende de eerste decennia van de achttiende eeuw, hetzij Spaansche, Portugeesche of Hollandsche, spreken van hen als trekkende handelaars, reizende over een groot gebied zoowel ten noorden als ten zuiden van de Rio Negro en allerlei waren medevoerende voor den ruilhandel met andere en meer gezeten stammen. Onder deze goederen werd speci-

¹⁾ Zie Sir Clemens Markham’s „*Expeditions into the Valley of the Amazons*”, blz. 102. Hakluyt Society, First Series no. 24, 1859.

aal melding gemaakt van goud. *Op hunne reizen noordwaarts op de Rio Branco kwamen deze Manáos in aanraking met de agenten van ondernemende Hollandsche handelaars van de koloniën Suriname en Essequibo, die zooals voorhanden bewijsmateriaal aantoont, vergezeld van hun Caraïbische bondgenooten in het binnenland doordrongen tot het brongebied van de Rio Branco* ¹⁾. De oude naam van de Rio Branco was Parima. Hieruit ontstond de legende van de Gouden Stad Manoa, aan de oevers van het Meer van Parima, die Sir Walter Raleigh ter oore kwam en hem er toe bracht de noodlottige expeditie naar de Orinoco te ondernemen, die ten slotte de oorzaak was van zijn dood.

Het derde decennium van de achttiende eeuw zag de macht der Manáos onder een befaamden aanvoerder, Ajuricaba geheeten, op haar hoogtepunt. F. X. Ribeiro de Sampaio, de hoogste magistraat van de Rio Negro, heeft in een verslag van zijn reis langs die rivier in 1775, een interessante passage over Ajuricaba, waaruit blijkt dat na een halve eeuw de herinnering aan diens daden en invloed nog leefde, hoewel de stam der Manáos reeds lang verstrooid en hun macht vernietigd was door de wapens der Portugeezen."

Sampaio schrijft:

„Ajuricaba behoorde tot den Manao-stam en was een van zijn machtigste aanvoerders. De natuur had hem begiftigd met een dapperen, stoutmoedigen en krijgslustigen geest. *Hij had een verbond gesloten met de Hollanders van Guiana, waarmede hij handel dreef langs de Rio Branco. Het voornaamste handelsartikel waren slaven, die hij verkreeg door op groote schaal strooptochten in onze dorpen te ondernemen. Hij maakte de Rio Negro geheel onveilig, voerde op zijn kano's de Hollandsche vlag en maakte zich alom gevreesd*" ¹⁾.

Na de omstandigheden van zijn nederlaag en dood — in 1726 — verteld te hebben, zegt Sampaio, dat zijn volk hem trouwe liefde en gehoorzaamheid betoonde, niet aan zijn dood geloofde en op zijn terugkomst wacht-

¹⁾ Cursiveering van mij. H. D. B.

te: „Gedurende zijn geheele leven was Ajuricaba zonder twijfel een held onder de Indianen.”

Met zijn dood was de macht der Manáos gebroken en vele jaren daarna was de rivier ontvolkt en verlaten.

Men vindt dit alles ook in de Villiers' boek „*Storm van 's Gravesande, zijn werk en zijn leven, uit zijne brieven opgebouwd*”, 's Gravenhage 1920, en ook in het in 1911 door de Hakluyt Society uitgegeven boek van Harris en de Villiers „*Storm van 's Gravesande, the rise of British Guiana*”.

Terecht schrijft de Villiers:

„Het is merkwaardig dat noch de archieven der West-Indische Compagnie te Londen, noch die in den Haag, voor zoover men weet, melding maken van Ajuricaba het hoofd der Manáos, die in het begin der 18de eeuw in bondgenootschap met de Hollanders en onder de Nederlandsche vlag, verscheiden jaren lang den voortgang der Portugeezen langs de Rio Negro tegenhield”

De Villiers merkt nog op dat

„bijzonderheden, die Sampaio's mededeeling bevestigen te vinden zijn in *Noticias autenticas del Famoso Rio Marañon, 1738* (Boletín de la Soc. Geog. de Madrid, tom. 26 blz. 261), in een artikel van Monteiro Baena in de *Revista Trimensal* (Jornal do Inst. Hist. e Geog. Braz. tom V blz. 274) en het meest overtuigend van al (daar men Sampaio werkelijk niet zonder bevestiging van andere zijde moet aanhalen, — ondanks zijn status van hoofdmagistraat!) in Spaansche documenten van 1724 en 1727, Braz. Arb. Brit. Annex I, blz. 21—25.”

Aan de grondige historische studiën, die in verband met het grensgeschil tusschen Brazilië en Britsch Guiana gemaakt zijn, is het te danken dat de geschiedenis van den Indiaanschen held Ajuricaba aan de vergetelheid is ontrukkt.

In geen enkel boek over Suriname of Britsch Guiana vond ik den naam van Ajuricaba vermeld.

Ten slotte moet ik doen opmerken dat, naar ik vermoed, de handel der Manaos werd gedreven met de kolonie Essequibo en niet met Suriname, dat daarvoor ongunstig lag.

Den Haag, Januari 1924.